

Strategi for åpen tilgang ved UiO

Introduksjon

UiOs strategi for åpen tilgang framhever at *kunnskap av høy kvalitet må være synlig og tilgjengelig for å være virksom i samfunnsliv, arbeidsliv, i utdanning og i forskning*. Strategien bygger på forskersamfunnets krav til kvalitetssikring, akademisk frihet og forskningsintegritet. UiOs strategiske hovedmål er å sikre disse verdiene i den videre utviklingen av åpen publisering og åpen tilgang til forskningsresultater.

UiO er et forskningsintensivt breddeuniversitet som produserer kunnskap av høy kvalitet og av høy global og lokal verdi. Kvalitet i forskning avhenger av at forskere publiserer i kanaler med gode ordninger for fagfellevurdering. Det er tilsvarende viktig at forskning publiseres i synlige kanaler som når ut til forskerfellesskapene og andre relevante lesere. UiO skal være en pådriver for å sikre at åpen publisering forbindes med publikasjonskanaler av høy kvalitet.

Akademisk autonomi er en forutsetning for at universitetene produserer kunnskap som utfordrer og bidrar til perspektiver og løsninger. Samtidig er det slik at samfunnets tillit til forskning og vitenskapelig kunnskap styrkes gjennom åpenhet og transparens. UiO skal arbeide for å sikre kvalitet og mangfold i et åpent publiseringslandskap, der ulike genre, språkmangfold og faglig bredde sikres gode vilkår.

Kravene til at offentlig finansiert forskning skal være åpent tilgjengelig, er i dag sterke.¹ UiO vil arbeide for at kravene oppfylles på en slik måte at kvalitet, tilgjengelighet og synlighet bevares, og at åpen tilgang ikke virker kostnadsdrivende for forskningsinstitusjonene. UiO vil også vektlegge arbeidet for bærekraftige modeller for åpen tilgang i et globalt perspektiv.

Strategien for åpen tilgang løfter fram fire ambisjoner:

- å bidra til åpen tilgang til vitenskapelige arbeider i publiseringskanaler av høy kvalitet
- å sikre at forskerne på enkelt vis kan publisere åpent i synlige publiseringskanaler
- å sikre bærekraftig finansiering og rammebetingelser for åpen publisering
- å være pådriver for etablering, videreutvikling og drift av effektiv og hensiktsmessig infrastruktur knyttet til åpen publisering, tilgjengeliggjøring og lagring.

¹ Den norske regjeringens nasjonale mål og retningslinjer skal sikre åpen tilgang til all offentlig finansiert forskning innen 2024. Plan S setter tilsvarende mål for all forskning finansiert av Forskningsrådet og EU fra og med 2021

Ambisjoner

1. UiO skal bidra til åpen tilgang til vitenskapelige arbeider i publiseringskanaler av høy kvalitet

- UiO skal støtte opp om publikasjonskanaler som holder høy kvalitet, er synlige og forholder seg til forskersamfunnets normer for fagfelleevaluering
- UiO skal medvirke til bredde og mangfold i publiseringskanaler
- UiO skal aktivt utnytte, utforske og støtte relevante nasjonale og internasjonale OA-initiativ
- UiO skal bidra til at monografier og antologiartikler gjøres åpent tilgjengelige
- UiO skal styrke forskernes og andre relevante leseres mulighet for å gjenfinne resultater av høy kvalitet i en stadig voksende publikasjonsmengde

UiO er et forskningsintensivt breddeuniversitet, og forskningspubliseringen ligger i et internasjonalt ledersjikt innenfor mange fagområder. Dette gir UiO en sterk posisjon som pådriver i det videre arbeidet for å sikre at forskningsfelleskapenes etablerte publikasjonskanaler gjøres åpne og at nye OA-modeller og initiativ med utspring i forskermiljøene støttes.

Det er viktig at overgangen til åpen tilgang kobles til den generelle publiseringspolitikken. UiO skal være med på å ta et ansvar for at både nyetablering og videreutvikling av publiseringskanaler har en tydelig forankring i forskerfellesskapets kvalitetssikringsmekanismer og fagmiljøenes forskningsaktiviteter. Med en tydelig policy skal UiO påvirke gjennom dialog og aktiv deltakelse i fora som lærde foreninger, interesse- og samarbeidsorganisasjoner nasjonalt (UHR, SIKT) og internasjonalt (The Guild, Circle U).

Synlighet, gode metadatas og søkefunksjonalitet er sentralt for at publikasjoner av høy kvalitet når fram til forskere, studenter og andre relevante lesere. God og effektiv bruk av systemene krever samtidig kompetanse slik som kritisk kildeforståelse og søkeferdigheter, inkludert innsikt i prosesser basert i algoritmer og kunstig intelligens. UiO skal derfor sørge for at forskere og studenter har tilgang til tilstrekkelig opplæring og støtte.

Ulike fagdisipliners tradisjoner skal ivaretas. Dette innebærer at også monografier og antologiartikler skal kunne gjøres åpent tilgjengelige. UiO skal arbeide for at gode ordninger for dette etableres, støttes og følges opp.

Meritteringssystemet må gjenspeile kravet til åpen publisering på en måte som ivaretar kvalitet.

2. UiO skal sørge for at forskerne på enkelt vis skal kunne publisere åpent i synlige publiseringskanaler

- UiO skal sikre en mest mulig effektiv arbeidsflyt for forskere i publiseringsprosessen
- UiO skal bidra til forutsigbarhet i tilgjengelige publiseringskanaler som oppfyller kravene
- UiO skal legge til rette for at kravene om åpen publisering skal kunne oppfylles ved egenarkivering (det grønne sporet og en institusjonell rettighetsstrategi)
- UiO skal sikre enhetlig og god informasjon (retningslinjer) og tilgjengelig støtte og veiledning

Det er av stor betydning at forskere enkelt får oversikt over gjeldende krav og muligheter i publiseringsprosessen, og hvilke konsekvenser og valg dette medfører. Å finne fram til de mest egnede publiseringskanalene er også en viktig del av den vitenskapelige kommunikasjonen. Det skal være enkelt for forskere å identifisere godkjente publiseringskanaler som er kompatible med gjeldende krav til åpen publisering samt en størst mulig grad av forutsigbarhet knyttet til finansiering. UiO skal derfor videreutvikle, implementere og kommunisere tydelige interne retningslinjer og relevant informasjon. Krav og muligheter i publiseringsprosessen bør tematiseres i ph.d.-opplæring og veiledning.

Med utgangspunkt i deltagelse i relevante faglige fora skal UiO bidra til hensiktsmessig utvikling av kanalregisteret og til integrasjon med nasjonale og internasjonale vitenarkiv og andre systemer. I dialog med forlag og finansører skal UiO bidra til å etablere gode og intuitive arbeidsflyter for åpen publisering.

Det grønne sporet gjennom egenarkivering med CC-lisens og uten embargo oppfyller kravene i Plan S. cOAlition S legger til rette for at forskere som publiserer sine forskningsresultater fra Plan S-finansierte prosjekter beholder retten til å umiddelbart gjøre tilgjengelig en fagfelleurdert versjon (Author's Accepted Manuscript, AAM) av sine vitenskapelige artikler gjennom den såkalte rettighetsstrategien, Rights Retention Strategy (RRS)². UiO skal informere og oppfordre sine forskere til aktiv bruk av Forskningsrådets og cOAlition S sin RRS, og være forberedt på å håndtere eventuelle utfordringer forskerne møter. Videre vil UiO implementere en institusjonell rettighetsstrategi. Dette vil styrke egenarkivering som et reelt alternativ.

3. UiO skal være en pådriver for bærekraftig finansiering og gode rammebetingelser for åpen publisering

- UiO vil ta del i å videreutvikle gode og økonomisk forsvarlige publiseringsmodeller som ivaretar fagenes ulike publiseringsstradisjoner og utnytter mangfoldet i publikasjonskanaler
- UiO skal gjennom nasjonalt og internasjonalt samarbeid være en pådriver for en overgang til bærekraftige avtaler og finansieringsmodeller
- UiO skal bidra til å utvikle effektivt konsortiesamarbeid, nasjonalt og internasjonalt
- UiO skal begrense dobbeltbetaling for både publisering og lesetilgang
- UiO skal være en pådriver i å sikre like publiseringsmuligheter for forskere i utviklingsland

Publiseringslandskapet er i rask endring og det er viktig for UiO å sikre forskere tilgang til relevante publiseringskanaler gjennom flere veier. En vei er gull åpen tilgang. Dette er rene åpne tidsskrift som finansieres gjennom forfatterbetaling, såkalt APC (author processing charge). En annen vei er definert som diamant åpen tilgang. Dette er tidsskrift eller plattformer som ikke krever abonnement eller forfatterbetaling. I stedet for er disse ofte finansiert gjennom et konsortium av finansører. Et norsk eksempel på dette er ordningen for åpne tidsskrift innen samfunnsvitenskap og humaniora (NÅHST). Denne er finansiert av Kunnskapsdepartementet, Norges forskningsråd og institusjonene. Det finnes også lignende internasjonale initiativ. Et annet eksempel er UiOs egen publiseringstjeneste FRITT som omfatter 21 tidsskrifter på nivå 1. En tredje vei til åpen tilgang er den grønne. Dette er egenarkivering av artikler i vitenarkiv – enten den endelige publiserte versjonen eller Author's Accepted Manuscript

² [Plan S Rights Retention Strategy | Plan S \(coalition-s.org\)](#)

(AAM). I tillegg kommer hybrid som er frikjøp av enkeltartikler i tradisjonelle abonnementstidsskrifter. Mye av denne publiseringen gjøres gjennom Publisering- og les-avtaler eller andre overgangsordninger.

Det er utfordringer ved flere av modellene. Publisering og les-avtalene har ført til at et stadig økende antall artikler er åpent tilgjengelig på publiseringstidspunktet, men viser ikke i tilstrekkelig grad en varig transformasjon mot åpen forskning. Slik de nå er utformet oppfyller avtalene ikke kravene i Plan S etter 2024. Modellen har vist seg å være ytterligere kostnadsdrivende, spesielt ved etablering og på grunn av merkostnader ved publisering ut over kvotene i en del av avtalene. APC-modellen bidrar også til økte kostnader for institusjonene. En årsak til dette er at utgiverne øker prisnivået på APCene og at krav fra blant annet cOAlition S om transparent prissetting på et rimelig nivå ikke står sterkt nok. Vi ser også at økt publiseringsvolum er en trend.

I dette landskapet må UiO fortsatt sikre tilgang for sine forskere på flere måter, men i lys av utfordringene skissert ovenfor er det viktig at UiO arbeider for bærekraftige modeller. Derfor bør UiO framover spisse sin innsats for å særlig styrke den grønne veien til åpen tilgang samt diamantpublisering. UiO må både jobbe nasjonalt og internasjonalt, ikke minst gjennom The Guild og Circle U samt medlemskap i «learned societies». Videre bør UiO bidra til et sterkt institusjonelt samarbeid om forhandlingsmål og strategier som skal oppfylle målene om åpen tilgang. UiO skal også utforske og støtte opp om andre finansieringsmodeller, tjenester og initiativ som muliggjør åpen tilgang av høy kvalitet og publisering på en økonomisk bærekraftig måte for UiO og for sektoren, nasjonalt og internasjonalt.

Det er i tråd med politiske mål når forskere velger å publisere åpent. UiO skal skape forutsigbarhet for forskerne for kostnadsdekning av åpen publisering som oppfyller kravene til kvalitet og synlighet. Politiske målsettinger om åpen publisering bør følges av en systematisk gjennomgang av modeller for forskningsfinansiering samt konsekvenser for finansiering av sektoren og den enkelte institusjon. UiO skal ha en aktiv dialog med forskningsfinansierer og myndigheter om sammenhengen mellom overordnede politiske mål, virkemidler og finansiering.

4. UiO skal være pådriver for en hensiktsmessig infrastruktur for åpen publisering, tilgjengeliggjøring og lagring

- UiO skal synliggjøre og bidra i utvikling av gode nasjonale og fagspesifikke arkiv
- UiO skal synliggjøre og bidra i utvikling av relevante nasjonale og internasjonale OA - plattformer der det er behov for det
- UiO skal sikre kvalitet i den institusjonelle publiseringstjenesten (FRITT).
- UiO skal sørge for systemer som ivaretar søkbarhet og gjenfinning gjennom gode metadata og god søkefunksjonalitet.

Åpen publisering, tilgjengeliggjøring og lagring skjer i et mangfoldig landskap med både institusjonelle, nasjonale og fagspesifikke systemer. Åpen tilgang gjennom åpne arkiv vil være et viktig spor der tidsskriftene fortsatt er abonnementsbaserte. Endringer i kontraktsvilkårene skal gjøre det mulig å tilgjengeliggjøre forfatterversjonen i åpne arkiv. UiO må sikre at Nasjonalt vitenarkiv ivaretar institusjonelle behov.

Åpne publiseringsplattformer vokser frem, og kan utgjøre et godt supplement til ordinære publiseringskanaler. Internasjonale løsninger er særlig relevante, men det er også et potensial knyttet til bruk av eksempelvis UiOs publiseringsjeneste FRITT og andre tilsvarende tjenester. Tjenestene erstatter ikke tradisjonelle forlag, men kan være et sted der redaksjoner kan ta tidsskrifter tilbake, eller et startpunkt for forskerinitierte tidsskrifter som fagmiljøer ønsker å etablere. Ved en satsing på åpne publiseringsplattformer vil UiO arbeide for at plattformer vurderes i lys av institusjonelle ressurser og en helhetlig publiseringspolitikk bygget på krav til kvalitetssikring, akademisk frihet og forskningsintegritet.